

PARA BİRİMİNİN DEĞİŞTİRİLMESİNİN ENFLASYON VE ENFLASYON BEKLENTİSİ ÜZERİNDE YARATACAĞI MUHTEMEL ETKİLER

*Yrd. Doç. Dr. Serdar ALTINOK **

GİRİŞ

Yeni para ve enflasyon üzerindeki muhtemel etkilerine geçmeden önce para ve enflasyon olgusunun tarihsel gelişimini inceleyelim. Öncelikle para nedir ve hangi fonksiyonları vardır. Tarihsel gelişim içinde nasıl algılanmıştırB Bu sorulara cevap vermeye çalışalım.

Eski Yunanda Solon zamanında dolaşıma bakırdan düşük değerli paraların çıktığını, para olarak servetin biriktirilmesinin önlendiğini görmekteyiz. Eflatun ise parayı bir mübadele aracı olarak görmekte ve ticari faaliyetleri para ile kolay yürütüldüğünü, paranın servet kaynağı olmadığını bu sebeple de özel kişilerin altın ve gümüş sahibi olmaması gerektiğini söylemiştir. İç ödemelerde itibara dayanan paraların dış ödemelerde de değerli metal paraların kullanılmasını uygun görür. Yine Aristo parayı toplumsal anlaşmadan gücünü alan, değeri ölçen ve koruyan, talebi temsil eden bir müdahale aracı olarak görür ve iktisadi gelişmesi hızlandırdığını savunur. Faizi ise doğaya aykırı servet sayar.

Roma imparatorluğunda da faiz, yani paranın para kazanması hırsızdan daha kötüdür diye nitelenmiştir.

Yine Orta Çağda St. Thomas parayı mübadele aracı görmüş ve faize karşı çıkmıştır. Ona göre para kısırdır. Para, doğuramaz. Nikolas Oresmius'a göre para değeri ile oynanmamalıdır. Paranın değerinn krallar tarafından düşürülmesini servetin gerçek sahiplerinden alınması olarak kabul edilir. Altın ve gümüşün değeri yüksek olan ülkeye gideceğini paranın değerinn düşürüldüğü ülkeni de zamanla yoksullaşacağını ifade etmiştir. Paranın değerinin düşürülmesi halkın elinden malının alınmasıyla eş tutulur.

* S.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü Öğretim Üyesi.

Jean Calvin ise faizle alınan para şayet tüketim için kullanılacaksa bunu hoş karşılamaz ancak faizle alınan para üretime kanallı edilecekse bunu normal karşılar ve faizi meşru kabul eder.

İslam dininde para-kredi mekanizması tamamen devlete verilmekte emek ve sermaye piyasasının kontrolü sınırlı düzeyde tutulmaktadır⁽¹⁾.

Muhammed el-Gazali parayı kullanım değeri olmayan malların değerlerini eşitlendiren ve dolaşımı kolaylaştıran bir araç saymıştır⁽²⁾.

Parayı aynaya benzetip nası ki aynanın rengi yok fakat her rengi gösterirse parada müddesinde arzulanacak bir şey olmayan fakat her arzunun vesilesi olan bir araçtır. Faiz paranın para ile satılması olarak kabul edilir ve para ticareti kolaylaştıran bir unsur olarak ticarete konu edilmesini haksızlıktır. Yine parada olduğu gibi gıda maddelerinde de faize karşıdır, bu durumun fakiri, daha fakir yapacağını ifade etmiştir.

Daha sonraları ortaya çıkan Merkantilist akım ise altını ve gümüşü servet kaynağı olarak addetmiştir. Altın ve gümüşün artırılmasında ya dış ticaret yoluyla yani ihracatı artırıp ithalatı kısmakla olacağı ya da mevcut rezervlerin işletilmesi yoluyla bunun sağlanabileceğini söylemiş ve bunun için sömürmeyi kendilerine hak görmüşlerdir. Bu akımın her ülkede uygulanması farklı olmuş, mesela Fransa'nın sanayileşmesine neden olurken İspanya'da uygulanışı enflasyon olgusuna yol açmıştır. Zira Fransa üretime dayanan bir para girişi sağlanmış yani piyasadaki mal miktarı ve para miktarını uyumlaştırmışlardır. Oysa İspanya'da salt para ve mal miktarı arasındaki uyum sağlanamamıştır. Bunun sonucunda enflasyon olgusunu yaşamışlardır.

Jean Bodin fiyat artışlarının sadece paradaki altın miktarının azalmasına dayanmadığını bununla beraber ülke dışından gelen altın ve gümüşe ve ülkedeki mal kıtlığına bağlayarak mal miktarı ve para miktarı arasında uyuma dikkati çekmiştir. Yine yurt dışına yapılan ihracatla ülke içindeki mal darlığına neden olursa bunun fiyat yükselmelerine yol açacağını söylemiştir. Bununla da arz ve taleple fiyat arasındaki uyuma işaret etmektedir. Bunların yanı sıra fiili tekellerin de fiyat artışına neden olduğunu söylemiştir.

1) Arif Ersoy, İktisadi Teoriler ve Düşüncelerin Gelişimi Tarihi, s. 69.

2) Arif Ersoy, a.g.e., s. 76.

Sir William Petty faiz oranının tedavüldeki para miktarınca belirleneceğini ileri sürerek faiz oranlarının sınırlandırılmasına karşı çıkmıştır. Parayı diğer mallar gibi bir mal sayarak tedavülde çok fazla para ve az para miktarının piyasa için zararlı olacağını ileri sürmüştür. Piyasadan para çekilirse bu üretim üzerinde olumsuz etki yapar, üretimi kısar, fazla para miktarı da fiyatları artırır demektir.

John Locke ise parayı servet biriktirmede kolaylık sağladığını zira malları biriktirmenin zor ve maliyetli olduğu fakat aynı durumun para için geçerli olmadığını ileri sürmüş ve parayı serveti artırıcı bir keşif olarak nitelemiştir. Fiyatların arz ve tüalebe bağlı olarak oluşacağını ancak para arzı artırılırsa fiyatların artacağına işaret ederek paranın kullanım ve değişim değerinden bahsetmiştir. Ona göre paranın kullanım değeri faiz yüzdesi ile belirtilirken değişim değeri ise paranın ve malın piyasaya sunulan miktarı tarafından belirlenmektedir. Locke yine iddiharın zararlı olduğunu söylemiş faiz oranlarının yüksek tutulmasını da ticari faaliyetleri önleyici bir unsur olarak değerlendirmiştir. Faiz oranlarının yükseltilmesini iki nedene bağlar. Bunlardan ilki borçlara göre para arzının düşük olmasıdır. İkincisi ise ticaret hacmine göre para arzının az olmasıdır. Faiz oranının para talebine göre oluşmasını savunmuş ve devletin müdahalesini sakıncalı bulmuştur. Miktar teorisinin öncülerinden olan Locke para hacmi değiştirilmediği müddetçe fiyatlarda değişmeyeceğini ifade etmiş ve para arzının mal arzından az olmasını ülke içinde fiyatları düşüreceğini savunmuştur.

Davit Hume ise para servetin kaynağı olamaz sadece miktarının artırılıp azaltılması fiyatlar üzerinde etkili olur diyerek para ve mal miktarı arasındaki ilişkiyi tutarlı bir şekilde ortaya koymuştur. Servetin kaynağının altın ve gümüş olmadığı, emek ve üretim potansiyeli olduğu gerçeğini de açıkça belirtmiştir.

Sir James Stuart zamanında banknot tedavüle çıkmış olduğundan o banknotu sembolik para olarak itelemiş dünya parasının altın ve gümüş olduğunu söylemiştir. Fiyatların arz ve talebe göre belirleneceği arz ve talepteki değişimler sonucunda satıcı ve alıcılar arasında gerçekleşen rekabetle yeni fiyatların oluşacağını belirtmiş ve devletin arz ve talep arasında denge bozulduğunda düzenleyici olması gerektiğini savunmuştur.

Merkantilizme tepki olarak ortaya çıkan Fizyokratlar ise altının ve gümüşün yani paranın servetin kaynağı olmadığını, servetin kaynağını üretimin oluşturduğunu savunmuşlardır. Onlara göre net hasıla tarımsal üretimde olup, sade-

ce tarımsal üretim ülkenin zenginliğini artırır ve diğer faaliyetler malın şeklini ve niteliğini değiştirmekten fazla birşey yapmazlar. Yine onlar dolanımda olanın mal ve hizmet olduğunu ve paranın bu dolaşımı kolaylaştıran ve hızlandıran bir araç olduğunu savunurlar. Uluslararası ticarete bir ülkenin gelir elde etmesi için malları maliyetlerinin üzerindeki fiyatla satması gerektiğini söylemişlerdir.

Klasik iktisadi düşüncede parayı bir değişim aracı kabul ederler.

Adam Smith uluslararası mal dolaşımında bir üçüncüsünün yani paranın mübadeleyi kolaylaştırdığını söyler. Ülkenin zenginliğinin para miktarı ile ölçülemeyeceğini ancak refah seviyesinin yükselmesi için sermaye oluşumlarının hızlanması gerektiğini savunmuş, yurt içinde ister altın ve gümüş isterse banknotun tedavül edebileceğini söyleyerek üretime kredi vermenin üretimi artırarak refah seviyesini yükselteceğini söylemiştir. Faizi ise tasarruf edilen değerlere verilen bir tür kira kabul etmiş ve üretim için faizi yararlı bulurken tüketim için zararlı olduğunu ileri sürmüştür. Tüketim için faizi alan ve veren açısından zararlı bulur. Zira tüketilen kısım ile beraber faiz ödemesinde bulunması gereken tüketici için bu imkansız olur bunun yanısıra faizi veren kişinin de parası tüketilmiş ve bu para veren için batık para olmuştur. Böylece bu durum her iki taraf için zararlı olmaktadır.

Ricardo'ya göre savaş dönemlerindeki enflasyonun başlıca nedeni para arzındaki genişlemedir. Eğer İngiltere bankası altın standardına sadık kalırsa para arzı disiplinli bir şekilde kontrol edilebilirse fiyat artışları da kontrol edilebilir. Ricardo altın ve gümüşü mal gibi değerlendirerek değerini ona sarf edilen emekle belirlemektedir.

Ayrıca otomatik dengeden bahsedip bunun kendiliğinden gerçekleşeceğini açıklamış eğer ülkede para miktarı fazla olursa fiyatlar yükselir ve ithalat artar tam tersi durumda da ihracat gerçekleşir ve bu sayede denge kurulur demektir. Ayrıca banknotların altın ve gümüşü temsil etmesi gerektiğini savunur. Karşılık oranı % 100 olmalıdır der ve karşılıkların gerektiğinde verilmesi gerektiğini savunur yani para ile külçe altın değiştirilebilir demektir. Bankacılık sistemini de Ricardo şu şekilde açıklar. Kişi bankaya parasını yatırır, banka bunun bir kısmını elinde tutar, kalanı faiz karşılığı ihtiyaç sahiplerine verir. Ve parasını çekmek isteyen olursa bunu da elinde bulundurduğu paradan karşılar der. Bankaların ellerindeki paranın bir kısmını tahvil ve hazine bonosuna yatırarak gelirini artırmaya çalışacaklarını söyler.

Marjinalistler bir malın değerini o malın marjinal faydasına bağlayarak o malın maliyeti ne olursa olsun önemli olan bireyler açısından marjinal faydasıdır, faydası sıfıra eşit malın bir değeri ve fiyatının olmayacağını ifade etmişlerdir. Faiz oranlarını da fon miktarına, yatırımcı sayısına ve sermaye mallarının verimliliğine bağlarlar.

A. Marshall ise piyasa zamanını piyasa dönemi, kısa ve uzun dönem diye tanımlamış üretim faktörlerinin fiyatının uzun dönemde düşeceğinden bahseder. Uzun dönemde üretim faktörlerinin fiyatının düşmesini uzun dönemde arzın talebe cevap vererek piyasanın doymasına ve artık üretim faktörlerine talebin olmayışına bağlar ve fiyatın oluşumunu dönemler itibarı ile fazlalık arz edeceğini belirtir.

Kurumsalcılar ise insan davranışının zamana ve zemine göre değişeceğini ve bu nedenle de iktisadi genellemelerde de zamanın ve zeminin etkili olacağını ve bu nedenle de bir genelleme yapılamayacağını belirtmişlerdir.

J.M. Keynes ise paranın elde tutulmasını dört nedene bağlar. Bunlardan ilki gelir saiki nedeniyle insanlar ellerinde para tutar. Yani paranın gelire dönüşmesine kadar elde tutulduğunu ifade eder. Diğer bir neden teşebbüs saikiyle para elde tutulur der, bu da iş yapılırken meydana gelen masrafları karşılama amacını güder. İnsanlar ihtiyat saikiyle de ellerinde para tutarlar, bunda amaç gelecekte beklenmeyen masrafları karşılama ve avantajlı alım yapabilmektir. Son neden ise spekülasyon amacıyla ellerinde para tutarlar ki bunda amaç karlı bir işle karşılaştığında fırsatı değerlendirmek der ve faiz oranları ile hisse senetleri arasında ters yönlü bir ilişkiden bahsederek elde tutulan para ile hangi cazipse o yöne kayma yapılabileceğinden bahseder.

Faizi ise likiditeden vazgeçen tasarruf sahibine ödenen karşılık olarak değerlendirir ve tedavüldeki para miktarı ve faiz arasında bir ters ilişkinn olduğundan bahseder. Eğer faiz oraları düşerse yatırımlar artar istihdam problemi bu sayede çözüm bulur ve gelir dağılımındaki dengesizlik ortadan kalkmaktadır.

Monetarist akım iktisadi faaliyetleri etkileyen temel faktörün, parasal ve değişmelerin olduğunu savunur. Talebi, üretim hacmini, istihdam seviyesini, genel fiyatlar seviyesini etkileyen temel faktör para arzındaki değişmelerdir. Dışarıdan yapılan müdahaleler piyasanın dengesini bozduğunu ileri süren değişmelerdir. Dışarıdan yapılan müdahaleler piyasanın dengesini bozduğunu ileri süren monetaristler devletin rolünün en aza indirilmesini isterler. Para arzı

ve fiyatlar arasında oransal bir ilişkinin varlığını savunurlar. Milton Friedman miktar teorsine yeni bir yorum getirmiş ve Modern Miktar Teorisi diye bilinen teorisinde paranın bir servet edinme aracı olduğunu para talebinde toplam servet miktarına ve farklı servetlerden elde edilen getiriye bağlamıştır. Böylece para diğer aktifler gibi fayda sağlayan bir mal olarak değerlendirilmektedir.

Para arzını ve talebini belirleyen faktörlerini birbirinden bağımsız olduğunu ileri sürer ve para arzında meydana gelen artışın para talebini etkilemediğini söyler ve para arzı ve parasal gelir arasında doğrudan bir ilişki vardır ve arzdaki artışa bağlı olarak gelirler de artar ve bu da harcamaları beraberinde getirerek fiyatları yükseltir, bu durumda para el yakar ve paradan kaçış başlar. Para dayanıklı tüketim malları ve tahvil talebini artıracakları ifade edilir.

Enflasyonu parasal bir olgu kabl eden düşünür, parayı etkileyen ve değiştiren olarak açıklar ve şayet bütçe açıkları para arzı ile kapatılmaya çalışılırsa o takdirde fiyatlar genel seviyesinde yükselmeye başlayacağını belirtir. Enflasyon toplumsal düzeni alt üst edebilecek bir hastalık olduğunu ve rejim değişikliklerinde enflasyon olgusunun ortam hazırladığını savunmaktadır. Enflasyon para arzı ve mal üretim miktarı arasındaki uyumsuzluğa bağlarken bunun bilindiği halde engelenmemesini üretimi artırmanın güçlüğüne bağlar ve eskiden para arzını artırmak güçtü, zira para arzındaki artış demek değerli madenlerin artışı demektir ki; bu da o kadar kolay olmamaktadır, ancak şimdi kağıt paralar kolayca basılmaktadır diyerek para arzındaki artışı bu kolaylığa sağlamaktadır. Eğer para arzındaki artış kadar fiyatlarındaki oranda bir artış olmazsa bunu izah etmenin de büyüme hızıyla mümkün olacağını belirtmiştir. Enflasyon kamu harcamalarındaki artışa, hükümetlerin tam istihdama yönelik politikalarına ve merkez bankalarının uyguladıkları yanlış politikalara bağlayıp önemli olan enflasyonu önlemede ne yapmayı bilmek değildir zira bu oldukça kolaydır, önemli olan gerekli önlemleri alan siyasi iradeye sahip olmaktır diyerek enflasyonun ekonomi dışı etkilerine işaret etmiştir.

Para ve enflasyon olgusuna ilişkin tarihsel yaklaşımı inceledikten sonra şimdi de para nedir, ne gibi fonksiyonları vardır, enflasyon nedir, kaç çeşit enflasyon vardır, bunları inceleyelim.

PARA'NIN TANIMI VE FONKSİYONLARI

İnsanlar ilk zamanlarda tuz, tütün gibi bazı temel gıda maddelerini ya da deniz kabukları, boynuz, bıçak gibi bazı tüketilmeyen malları para olarak kullanmışlardır. Daha sonraları çeşitli madenler para olarak kullanılmıştır. Para mal ya da hizmet almak üzere kullanılan bir araçtır. Para trampanının zorluklarını ortadan kaldırmıştır. Paranın yer ve zamana göre bazı fonksiyonları vardır. Bunlar sırasıyla⁽³⁾;

1- Paranın yer bakımından fonksiyonları:

a- Para bir mübadele aracıdır; para mal ve hizmetlerin alımını ve satımını kolaylaştırır.

b- Para bir değer ölçüsüdür; para mal ve hizmetlerin değerlerinin karşılaştırılması imkanını verir.

c- Para bir ödeme aracıdır; Bu ise alışkanlıklara, güvene ve zihniyete bağlıdır.

1- Paranın zaman bakımından fonksiyonları:

a- Para bir tasarruf aracıdır; para malların değerini biriktirir ve korur.

b- Para geleceği tahmine yarayan bir araçtır; gelecek için para saklanır.

c- Para bir kuvvet ve hakimiyet aracıdır; para insana siyasi, sosyal ve ekonomik güç verir.

1- Paranın modern fonksiyonları⁽⁴⁾;

a- Para ekonomik faaliyetleri destekler ya da köstekler; para arzına bağlı olarak fiyatlar, tüketim ve üretim değişir.

b- Geliri yeniden dağıtır; kredi mekanizması ile bazı insanlar sektörler desteklenip bazıları bundan faydalanamazlar.

Para için biriktirilmiş emektir de denebilir. Paranın iyi bir mübadele aracı olması; değerinde istikrar unsurunun bulunması, herkes tarafından benimsenmesi; dayanıklı olması, likit olması gerekir.

Para tanımlanırken işlem yaklaşımı -ki bu paranın mübadele aracı olma özelliğinden hareket eder ve likidite yaklaşımı- bu da paranın değer saklama özelliği üzerinde durur- olmak üzere iki yaklaşım vardır.

3) Ali Özgüven, İktisat Bilimine Giriş, Filiz Kitabevi, İstanbul-1989, s. 330-331.

4) M. İlker Parasız, Para Banka ve Finansal Piyasalar, Ezgi Kitabevi, Bursa-1994, s. 12.

1990'lı yılların başında T.C. Merkez Bankası aşağıdaki para arzı tanımını benimsemiştir⁽⁵⁾.

$M1 = \text{DOLAŞIMDAKİ PARA}$

$M2 = M1 + \text{VADELİ MEVDUAT}$

$M2Y = M2 + \text{DÖVİZ TEVDİAT HESAPLARI}$

$M3 = M2 + \text{RESMİ KURULUŞLARIN MEVDUATI} + \text{MB'DAKİ DİĞER MEVDUAT}$

$M3Y = M3 + \text{DÖVİZ TEVDİAT HESAPLARI}$

PARA ÇEŞİTLERİ TARİH SEYRİNE GÖRE SINIFLANMASI

Mal Para: Bunların reel ve nominal değerleri aynıdır. Bunlar da tedavül etmez ama para gibi çok değerlidir. Bugünkü kullanılan cumhuriyet altını mal paradır.

Temsili Paralar ve Kağıttan Paralar: Temsili para karşılığında altın ya da gümüş verilebilen, teminat olarak gösterilebilen paralardır. Altın sertifikaları ve banknotlar buna örnektir. Altın sertifikaları altının yıpranmasından dolayı % 100 altın ya da gümüş karşılığı olan sertifikalar olup, daha pratik kullanımı sağlarlar. Banknotun % 100 karşılığı yoktur. İngiltere'de bankerler tarafından altın sertifikaların karşılığında getirilen altını faizle vermeleri durumunda sertifikaların tam karşılıkları kalmamış zamanla da banknotlar devreye girmiştir.

Kağıt Para: Madde değeri kağıt değeri olup, alım gücü yüksek ve devlet tarafından tedavülü orunlu kılınan itibari değeri olan paralardır. Gücünü kanunlardan alıp satın alma gücünü de miktarı belirler.

Ufaklık Paralar: madenden yapılan ve değeri maden değerinin altında olan paralardır.

ANALİTİK SINIFLAMA

Asli Para: Bunlar kağıt para ve ufaklıklardan oluşur.

Kaydi Para: Vadesiz mevduat.

Para Benzeri Likiditeler: Vadeli mevduat, hazine bonoları ve devlet tahvilleri.

5) M. İlker Parasız, a.g.e., s. 19.

Hisse senetleri, özel tahviller, altın ve dövizler ise para benzerleri likiditeler arasında yer almaz ve para arzı hesaplamalarında dikkate alınmazlar.

ENFLASYONUN TANIMI VE ÇEŞİTLERİ

Enflasyon geçerli fiyat düzeyinde toplam talebin toplam arzdan daha fazla olması demektir. Bu durumda, fiyatlar genel düzeyi yükselmeye başlayacaktır. O halde enflasyon, fiyatlar genel düzeyindeki sürekli bir artış olarak tanımlanabilir.

Ülkelerin üretimi artırmak ve işsizliği önlemek için azalan verim kanununun cari olduğu durumlarda fiyat artışı nasıl algılanacaktır. Ülkelerin cari yatırım oranını artırmak için açık finansman yolunu benimsemesi ne olarak değerlendirilecektir.

Kimi zaman ülkeler bazı tercihler yaparlar, mesela işsizlik önlensin ve yatırımlar ve büyüme hızı artsın şeklinde. Yine her ülkenin bir kapasite sınırı vardır ve bu kapasite sınırına kadar üretime bağlı olarak maliyetlerdeki artış fiyatlara yansır. Üretimin peşi sıra gelen ve maliyetlere yani azalan verim kanununun cari olduğu durumlardaki fiyat artışını -ki bu zaten siyasi otoritenin tercihi ile oluşur- enflasyon olarak algılamak yanlış olur. Diğer yandan fiyatların % 70-80 gibi sürekli arttığı durumlarda bu maliyetlere bağlıdır enflasyon değildir demek sanırım yanlış olacaktır. Enflasyonun ne olduğunu anlamak için Phillips Eğrisinin ne olduğuna bakalım.

PHİLLİPS EĞRİSİ VE İSTİHDAM

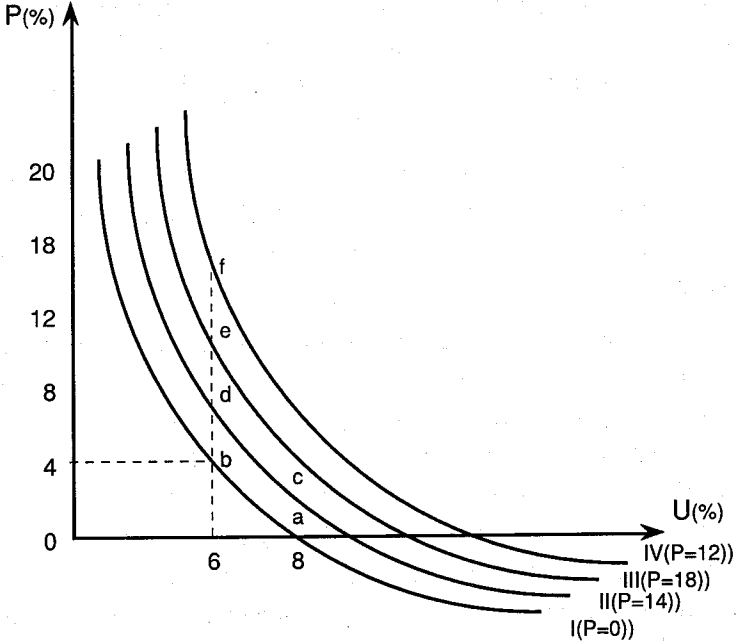
Bir ekonomide yapılacak bazı tercihler söz konusudur. Mesela tam istihdam ve üretim artışı, ya da fiyatların sabitliği gibi.

İstihdam ve enflasyon arasında bir arbitrajın olabileceğini söyleyen iktisatçılar, yüksek enflasyon oranı ile düşük istihdam seçiminden ya da daha yüksek bir eksik istihdam ve daha düşük bir enflasyondan bahsetmektedirler. Bu iktisatçılar Phillips Eğrisi üzerinde oldukça istikrarlı bir ilişkinin olduğunu ve iktisat politikası uygulayıcılarının şu veya bu konumu seçebileceklerini söylemişlerdir. Bu görüşe en ciddi meydan okuma Friedman ve Phelps tarafından yapılmıştır. Friedman'ın temel mesajı şudur⁽⁶⁾; "Ücretler tam esnektir ve ekonomide gayri iradi işsizlik yoktur"? Uzun dönemde işsizliğin değişmediği, aksine

6) M. İlker Parasız, Para Banka ve Finansal Piyasalar, Ezgi Kitabevi, 6. Baskı, Bursa-1997, s. 384.

işsizliği azaltmaya yönelik çalışmalar fiyat artışlarını artırmaktadır. Şekilde görüldüğü gibi;

ŞEKİL: 1

Şekil 1'de görüldüğü gibi fiyatlar genel düzeyi sürekli yükselme gösterirken işsizlik değişmeden kalmaktadır. Bu durumda göstermektedir ki uzun dönemde enflasyon ve işsizlik arasında bir ödünleme mevcuttur.

Bu incelemelerden şöyle bir sonuç çıkarabiliriz. Her ülkenin maliyet yapısı farklıdır ve yine her ülkenin tercihleri de farklılık arz eder. Bu noktada istihdamın anlamını ve çeşitlerini inceleyecek olursak.

İSTİHDAM

Kelime anlamı olarak istihdam, hizmete almak ve çalıştırmak anlamına gelmektedir. Bir toplumda, gelir sağlamak amacıyla çalışmak isteyen fertlerin çalıştırılmalarına istihdam denir⁽⁷⁾. Bir ülkede mevcut olan üretim faktörlerinin miktarı, kalitesi ve kullanma derecesi, üretilen mal ve hizmetlerin miktarını tayin eder-

7) Sadık Acar, İktisada Giriş, Dokuz Eylül Üni. Hukuk Fak. Yay. No: 7, Ankara-1989, s. 205.

cektir. Mevcut faktörler tam olarak kullanılmıyorsa, üretim artışını sağlamak için ilk sorun, bu faktörlerin tamamının kullanılabilmesi olacaktır. Bu bakımdan milli gelir ve istihdam düzeyi arasında yakın bir ilişki vardır. İstihdam düzeyi yükselince milli gelir artacak, aksi takdirde azalacaktır. Burada istihdam çeşitlerini kısaca tanımlayacak olursak.

Tam İstihdam: Ekonominin sahip olduğu üretim faktörlerinin tamamının kullanılması "tam istihdam" olarak adlandırılmaktadır. Tam istihdamın gerçekleştiği ekonomilerde, mevcut çalışma şartları ve ücret düzeyinde çalışmak isteyen bütün emek sahipleri iş bulabildiği gibi, sermaye malları stoku ve sabit faktörü de tamamen harekete geçmiştir. Diğer bir deyişle, ekonominin mevcut üretim potansiyelinden tamamen faydalanılmaktadır, atıl kapasite yoktur.

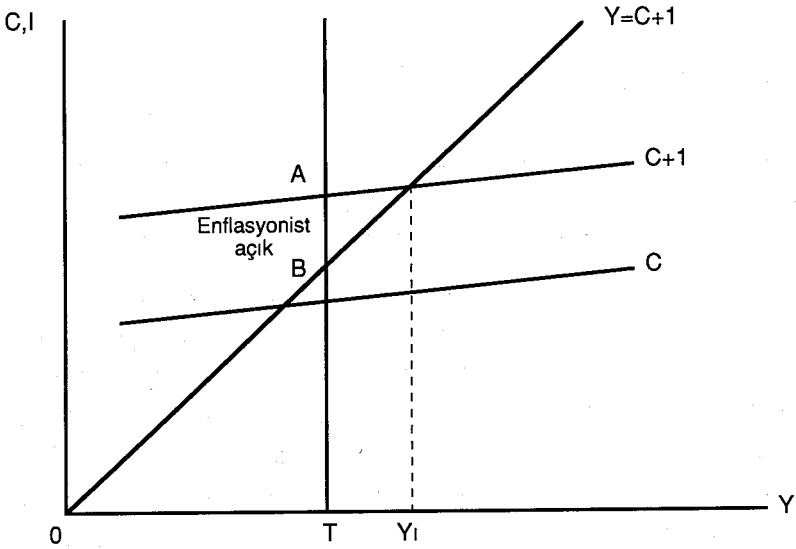
Eksik İstihdam: Mevcut üretim faktörlerinin tamamının üretime sevk edilmemesine "eksik istihdam" denilir. Bu durumda üretim kapasitesinden tam olarak faydalanılmamaktadır. Bir kısım işçiler, cari ücret düzeyinde ve mevcut çalışma şartlarında çalışmaya razı oldukları halde, iş bulamamaktadırlar. Öte yandan, bir kısım sermaye malları ve hizmet miktarı, üretilmesi mümkün olanın altında kalmaktadır. Ekonomideki atıl kapasiteden bahsetmek mümkündür.

Aşırı İstihdam: Mevcut üretim faktörlerini tamamının istihdam edildiği halde, üretim hacmi, toplam talebi karşılamıyorsa, daha fazla üretim faktörü talep edilir ki bu duruma "aşırı istihdam" denilir. Ne var ki, böyle bir ekonomide enflasyonist baskılar görülecektir. Çünkü, toplam talep, toplam arzdan fazla olması tüketim mallarının fiyatlarını yükseltecektir. Öte yandan, bu kısa dönemde mevcut iktisadi kaynakları derhal üretim faktörü haline dönüştürmek mümkün olmadığından, faktör fiyatları da yükselir. Sonuç olarak aşırı istihdam ekonomide birtakım problemleri beraberinde getirir.

1.4.2. ENFLASYONİST AÇIK

Konuyu şekille açıklamaya çalışalım.

ŞEKİL : 2

Tam istihdam düzeyinin, denge gelirinden küçük olması halinde enflasyonist açık ortaya çıkar. Bu durumda toplam harcama fonksiyonu, toplam arzın karşılayabileceği düzeyin üzerine çıkmıştır. Şekilde tam istihdam sınırının ilerisinde ortaya çıkan denge seviyesi A B aralığı kadar enflasyonist açıkları ortaya çıkartacaktır.

ENFLASYON ÇEŞİTLERİ

Enflasyonda temel problem reel akımlar ve nakdi akımlar arasındaki uyumsuzluktur. Bununla beraber enflasyon çeşitlerini şu şekilde sıralayabiliriz. Bunlar:

Talep Enflasyonu: Toplam talebin arzı aşmasından kaynaklanır. Bunun çeşitli kaynakları vardır ki bunların arasında kamu harcamalarının açık bütçelerle finansı, para arzının ekonominin gelişmesine paralel olmaksızın artışı, kredi hacminin kaydi para yaratması, toplam yatırımların toplam tasarrufları aşması gibi. Bu durumda üreticiler, serbest meslek sahipleri, tüccarların kazançları artarak buna paralel harcamalar da artar ve enflasyon kendi kendini besler.

Maliyet Enflasyonu: Maliyetlerdeki artış fiyatlara yansır ve enflasyona neden olur. Bu gelişme ve büyüme trendine bağlı olarak azalan verimler kanunu gereğince olabilir. Ya da girdi fiyatlarındaki artışlardan kaynaklanabilir. Mesela petrol fiyatlarındaki artışın fiyatları artırması gibi.

İthal Edilen Enflasyon: Ülkede üretilmeyen veya az üretilen hammadde veya mamul maddenin ithali ile aynı sektörde çalışan yabancı ve yerli firmalarda ortaya çıkan ücret farklılığının oluşturduğu enflasyon türüdür.

Enflasyon çeşitlerinin incelenmesinden kası enflasyon karşısında hangi araçlarla ve hangi politikalarla bu durumun önlenebileceğidir. Aslında herhangi bir ülkedeki enflasyonun sebebi maliyettir, taleptir ya da yapısal veya ithal edilen enflasyon diye kesin tanı söz konusu olamaz. Çünkü bunların hepsi iç içe ve birbirini besler niteliktedir. Mesela artan maliyetler fiyatları artırır, bunun sonucu elde edilen elir de talebi artırır ve enflasyon kendi kendini besler ve kranikleşir gider. Bunu önlemek için devlet gerekli tedbirleri almalıdır. Enflasyonla mücadele şarttır şimdi de enflasyonla mücadele neden şarttır inceleyelim.

ENFLASYONLA MÜCADELE NEDEN GEREKLİDİR

Enflasyon demek sürekli fiyat artışı demek olduğundan insanlar ellerinde para tutmak perine bu parayı mala çevirmeye tercih ederler. Zira enflasyonist dönemlerde para el yakar ve paradan kaçış başlar. Bu durumda talep artacağından fiyatlar daha da artar. Ve tasarruf hacmi azalır. İnsanlar ellerindeki parayı ya mala çevirir ya da altına dövize yatırarak gömüleme yoluna giderler. Sonuçta tasarruf hacmi azalır, lüks tüketime yönelmede üretici kesimine mahsus bir özellik olup kazançlarının önemli bir kısmını lükse yöneltirler ve ithalatı artırarak durumu daha da kötüleştirirler ya da zahmetsiz kazanç yoluna gider ve spekülasyona yönelirler bu durumda sermaye hasıla katsayısı yükselir. Maliyetlerde bir artış gözlenir. Denilebilir ki enflasyonist durumlarda fiyat mekanizması kaynak dağılımını olumsuz yönde bozar.

İthalat artar ve ödemeler bilançosu açıkları baş gösterir. Döviz kurunun artmasında bir de spekülasyon karışınca yurt dışından üretim için gerekli hammadde ara malı ve teçhizat ithali daha da pahalı olur ve bu durum üretimin kısılması ve talebin de ithalat yoluyla karşılanmasına ivme verir. Yatırımların kısılması durumu işsizliği artırır ve gelir dağılımını bozar bunun sonunda sosyal patlamalar gündeme gelir. Sabit gelirinin reel geliri azalırken diğer gruplarda

tam tersi bir durum görülür ve bunun sonucunda orta sınıf kalmaz zengin zenginleşir ve fakir de daha fakir hale gelir.

PARANIN ENFLASYON ÜZERİNE ETKİLERİ VE YENİ PARA

Para Sistemleri

Gümüş Para Sistemi: bu sistemde gümüş belli ayarda ve vezinde para birimi olarak kullanılmaktadır. Hindistan ve Arjantin'de uygulanmıştır. Gümüşün kullanımı altına göre daha eski olup, Osmanlı imparatorluğunda ilk gümüş para Orhan Gazi tarafından bastırılmıştır. 19. yy.'ın ortalarından itibaren gümüş miktarı artınca miktar artarak fiyatlar yükselmiş ve bu sistem terk edilmiştir. Gümüş para sisteminde gümüş serbestçe darb edilir ithal ve ihracı serbesttir, borçlarda gümüş ile ödenir.

Çift Maden Sistemi: Bu sistemde hem altın hem de gümüş birlikte tedavül edip, her iki madenin de ithali ve ihracı serbesttir. Genellikle Avrupa ve Amerika'da 18. yy.'ın ilk yarısından itibaren ortaya çıkmış ve 19. yy.'ın ilk çeyreğine kadar devam etmiştir⁽⁸⁾.

Ancak ülkelerin altın ve gümüş rezervlerindeki farklılık ve gümüşün üretimindeki artış sonucu gümüşün değeri düşerek, fiyatlarda hızla yükselme görülmüştür. Çift maden sisteminde belirli bir parite ile altının gümüş ya da gümüşün altın cinsinden değerleri belirlidir. Yani 1 gr. altın = 16 gr. gümüş şeklinde. Bu durumda borcu olan şahıslar borcunu ister altın ya da ister gümüş ile ödeyebilirler.

Ancak zamanla bu sistemde bazı aksamalar olmuştur. Gümüş paranın arzındaki artış sonucu gümüş tedavül edip altın değerlenmiş ve altın tedavülden kalkmıştır. Altının serbestçe basılması devam ederken gümüş devletin kontrolünde basılmıştır. Bu sebeple bu sisteme total makyas sistemi ya da aksak maden sisemi de denilir.

Bu sistemde Gresham Kanunu da cari olmuştur. Yani piyasada iki para olduğundan değer bakımından düşük olan diğerini piyasadan kovar, yani kötü para iyi parayı kovar ve tedavülde yalnız kötü para kalır. Bunun yanında ülkelerin paritelerindeki farklılıktan dolayı da para bir ülkeden diğerine gidebilir. Mesela Amerika ve Fransa arasında yaşanan tecrübede önce altın para Fran-

8) Feridun Ergin, Para Politikası, Elektronik Ofset, İstanbul-1979, s. 65-66.

sa'ya gümüş para Amerika'ya akarken daha sonra da bunun tam tersi yaşanmıştır. Kötü para neden iyi parayı kovar sorusunu ise şu şekilde cevaplayabiliriz. Spekülasyon sebebi ile iyi para piyasadan çekilir, gömüleme de değer kaybı olmasın diye değeri yüksek para tercih edilir ve piyasadan çekilir ve uluslararası platformda ödemenin iyi para ile yapılması istenir. Sistemin aksaması ile altın sikke sistemi gündeme gelmiştir.

Altın Sikke Sistemi: Gümüş sisteminin sürekli aksaması sonucu altın sikke sistemine 19. Il.'ın başlarında Avrupa ve Amerika'da geçilmiştir. Bu sisteme saf altın sistemi de denilmektedir. Belli ağırlık ve ayarda altın sikkeler iç ve dış ödemelerde kullanılabilecektir. Bu sistemin kuralları şu şekilde sıralanabilir: Herkes altın külçeyi eritip altın sikke yapabilir, bunun tam tersi de kabildir. Yani sikkeyi eritip altın külçe yapabilir. Önemli olan vezin ve ayarın bozulmamasıdır; altın ithali ve ihracı serbesttir ve bu sayede otomatik denge mekanizması caridir; altın külçemi altın sikkemi tecihinde alının sikke ve altın külçe değeri önemli olur aynı altın külçenin fiyatı artarsa altın sikke külçeye çevrilir. Aksi halde altın sikkeye çevrilmesi söz konusu olacaktır.

Bu sistemde mel miktarı ve para miktarı arasında dengenin sağlanmasında bazı güçlükler söz konusu olur. Zira artan üretim oranında altın miktarının artırılması her zaman muhtemel olmayabilir, ayrıca ödeme ve taşıma güçlüklerle de karşılaşılır.

Dünya Savaşından sonra yüksek boyutlu enflasyonlar yaşanmış, dış ödeme dengesizlikleri had safhaya ulaşmış, birçok ülke üretim gücünü kaybetmenin yanısıra açıklar dolayısıyla ithalata da gidememiştir. Altına hücum karşısında panik yaşanmış ve altın sikke sistemi geçerliliğini yitirmiş, bazı ülkelerin altın rezervleri hızla artarken diğer ülkelerin rezevleri erimiştir. Bunun sonucunda ise bazı ülkeler saf altın standardını benimsemiştir. Bu sistemde yerli para altına çevrilebilen yabancı bir paraya endekslenmiştir. Bazı ülkeler ise altın kambiyo sistemini benimsemişler bu yabancı paranın yanısıra altın da bulundurmaktadırlar. Savaş sonrasında bazı ülkeler paralarını eksik bazıları da aşırı değerlendirmiş bu ise uluslararası ticareti engelleyici bir unsur olmuştur.

Altın Külçe Sistemi: Bu sistemin şartları şu şekilde belirtilebilir:

Altın sikke basımı durdurulup tedavülde altın, banknot ve mevduat söz konusudur. Merkez Bankası belirli bir fiyattan sınırsız altın alabilir. Bu sayede sanayide altın fiyatı ve para değeri arasında denge sağlanır.

Merkez Bankası çok yüksek bir limitin üstünde altın satışı yapar. Ancak satıştaki şart dış ödemeler için bu satılan altının kullanılmasıdır.

Bu sisem altından tasarruf sağlamıştır. Para arzı politikasında geniş bir imkan söz konusu olup, para azı külçe miktarına bağımlı olmaksızın artırılabilir. Ancak para arzı enflasyona yol açmayacak şekilde mevcut altın stoklarına bağlanmıştır. Otomatik altın standardı eoremi caridir. Yani tüm ülkeler bu sistemi uygularlarsa kambiyo haddi iki ülke parasının altın paritesini temsil eden seviyede abit kalır. Bu ise serbest dış ticaretle gerçekleşir. Oış ödemeler bilançosu bu kambiyo haddi üzerinden otomatik olarak dengeye gelir.

Altın Kambiyo Sistemi: Bu sistemin şartları şu şekilde belirtilebilir.

Milli ülke parası altına değil de altına çevrilebilen bir dış ülkenin yani anahtar ülkenin parasına endekslenir. Eğer sadece milli para anahtar ülkenin parasına endekslenir de buna saf altın kambiyo sistemi, anahtar ülke parasının yanında altın da bulundurulursa buna altın kambiyo sistemi adı verilir.

Diğer ülkeler yani tabi ülkelerin parası ve anahtar ülkenin parası arasındaki kambiyo kuru sabittir.

Bu sistem altından fazlaca tasarruf sağlamış ve elinde hiç altın rezervi olmayan ülkelerin dahi bu sistem yoluyla paralarını altına bağlama şansını vermiştir. Bunun yanında kur sabit kalması şartıyla otomatik altın standardı teoremi cari olacaktır. Altını saklamak gibi bir zorunluluk da yoktur ve bunun maliyetine karşılık saklanan kıymetli evraklardan bir getiri de söz konusu olacaktır.

Ancak sistemin bazı sakıncaları da vardır ki bu anahtar ülkeye bir avantaj sağlarken diğer ülkeler için bir dezavantajdır. Zira anahtar ülke açık verse dahi bu bir sorun teşkil etmez. Bu durumda diğer ülkelerin ya mevduatı artar ya da anahtar ülkenin borç senetleri. Bu durumun uzunca bir süre devam etmesi beklenemez. Zira buna mukabil tali ülkeler altın talebinde bulunabilir ve rezerv yetersizlikleri de sistemin çöküşü anlamına gelecektir. Bununla beraber tabi ülke altının ödenmemesi durumunda anahtar para ülkenin değeri ile beraber bu ülkenin rezervleri de düşecektir. Bu durum ise bir istikrarsızlık unsurudur. Tabi ülkenin atın talebi karşısında anahtar ülkenin para arzı sınırlandırılması gerekir. Bu durumda anahtar ülke ucuz para politikası uygulayamaz.

Bu sistemde yaşanan istikrarsızlıklarla beraber 1929 Ekonomik Buhranı sonucunda ise artık kağıt para rejimi benimsenmiştir.

Kağıt Para Sistemi: Kağıt para rejiminde paranın altına çevrilmesi söz konusu değildir. Para arzı tamamen otoritenin keyfiyetine bırakılması bu sistemle beraber enflasyon olgusunun da yaşanmasını gündeme getirerek savaş sonrası bu sisteme kötü sistem olarak algılanmasına yol açmıştır. Bu sistem para arzının artırılmasına oldukça müsaittir.

Altına çevrilebilmesi açısından bir değerlendirme yapılacak olursa

Özellikleri	Altın Sikke	Banknot	Kağıt Para
Altına çevrilebilme kabiliyeti	+	+	-
Niteliği	% 100 altına çevrilebilen	% 100 altına karşılığı olmaya temsili para	Altına çevrilemeyen para

YENİ PARA VE ENFLASYON ÜZERİNE MUHTEMEL ETKİLERİ

Yüksek enflasyon olgusunun yaşandığı bir ülkede eski paranın tedavülden kaldırılması ve yerine yeni bir paranın tedavüle başlatılması nasıl olacaktır ve sürekli ve yüksek enflasyon olgusunun yaşandığı ülkede enflasyonu nasıl etkileyecektir.

Şimdi Türkiye'yi ele alalım ve halen yürürlükte olan Liranın tedavülden kalktığını ve bunun yerine yeni bir para biriminin tedavüle başlatıldığını ve bu para biriminde meesla Yeni Lira olduğunu farz edelim. Para biriminin adının ne olacağı önemlidir. Mesela Yeni Lira yerine Yeni Akçe denilse bu insanlar üzerinde ne gibi bir etki yapar ve bu etki ne kadar devam eder ve hangi şartarda? Bu durumda insanlar üzerinde bir etki yapabilmesi muhtemeldir. Zira Yeni Lira denildiğinde eskiyi çağrıştırabilir ve insanlar hiçbir şeyin değişmeyeceğini düşünebilirler, diğer yandan Yeni Akçe kelimesi insanlara Osmanlı imparatorluğunu çağrıştırarak paraya güvenleri artabilir. Ancak bu etki hiç şüphesiz kısa süreli olacaktır. İnsanlar başlangıçta neye inanırlarsa inansınlar sonuçta olanlara göre yeni fiyat hareketlerine göre karar vereceklerdir.

Şimdi de yeni parayı tedavüle çıkarmak nasıl olur sorusunu cevaplandıralım ve yeni paranın neye göre tedavüle çıkarılabileceğini inceleyim. Yeni para tedavüle çıkarılırken bazı problemlerin yaşanması kaçınılmazdır. Zira eski paranın bir anda kaldırılması ve yeni paranın tedavüle çıkması mümkün olma-

yabilir. Yani bir geçiş süresi yaşanacak ve bu geçiş sürecinde her iki para da tedavülde olacaktır. Muhtemelen bu süreçte bu iki paranın birbirlerine göre değeri yani paritesinin de belirlenmesi gerekir. Mesela 1000 KL = 1 Yeni Türk Lirası gibi. Bu durumda Gresham Kanunu cari olabilir ve insanlar güvendikleri yeni parayı ellerinde tutarak eski parayı tedavülde çıkarabilirler. Bu durumda ne olacaktır. Bu problem belirli bir zaman tayini ile giderilebilir, mesela 6 ay sonra eski paranın artık ekonomik değerinin olmadığı ve bankalar ve resmi kurumlarca kabul edilmeyeceği ve bu sebeple eskisinin yenisi ile değiştirilmesi gereği anlaşılabılır. Burada unutulmaması gereken bir husus da, yeni paranın basımı dağıtılması eski paraların toplanması ve imhası ya da saklanması vs.b.. bir maliyeti vardır. Ve bilinen bir kuraldır ki maliyetler fiyata yansır. Yani henüz yeni tedavüle çıkan paranın miktarında artışı gerektirebilir. Diyelim ki bu problemlerin tamamını çözdük ve yeni para tedavüle çıktı ve herkes bu para birimini kabul etti. Burada sorulması gereken soru yeni para arzının neye göre belirleneceğidir. Eğer yeni para arzının belirlenmesinde eski kurallar söz konusu ise yeni para otoritesi kararları etkili olacaksa o takdirde tedavüle yeni bir para çıkarıp karışıklık ve maliyete katlanmanın bir anlamı olmaz. Zira yine enflasyon kaldığı yerden devam eder. Belki psikolojik bir etki söz konusu olabilir ve insanlar yeni çıkan paraya güven duyarlarsa o takdirde belirli bir müddet tasarrufa yönelebilirler ya da gömüleme yoluyla piyasadan para çekebilirler. Bu da enflasyon üzerinde olumlu bir etki yapar ve fiyat miktar teorisi gereğince fiyat tırmanışlarını aşağı çekebilir. Ancak açıklanan enflasyon rakamları karşısında insanlarda yeniden güvensizlik başlar ve bu da paradan kaçış sürecine ivme verebilir. Ayrıca yeni para yapılan işlemlerde bir kolaylık da sağlar ancak bunun için yeni bir para yerine eskisinden mesela 3 sıfır dā atılabilir.

Demek ki eski sistemin devamı insanlar üzerinde bir psikolojik etki yapacak ancak bu ergeç anlaşılacak enflasyon kaldığı yerden tırmanışa devam edecektir.

Bunun anlamı ise yeni paranın bir değere göre paritesinin belirlenmesi ve para arzının buna göre yapılmasıdır. Aksi halde uygulamadan beklenen sonuç elde edilemez ve başarısızlık gündeme gelir.

Öyleyse yeni paramızı neye endeksleyeceğimiz sorunu karşımıza gelir. Bir önceki konuda göduğümüz üzere yeni parayı altına, gümüşe mi endeksleyeceğiz ya da ECU, SDR gibi ortak para birimine mi dolar, mark gibi bir dövize mi ya da çeşitli dövizlerden oluşan bir sepet esas alınıp bu sepete işlem hac-

mine göre döviz ağırlıkları mı belirlenecek? Şimdi sırasıyla bunları inceleyelim ve ne gibi avantajları ya da dezavantajlarının olup olmadığını görelim.

Daha önce belirtildiği gibi parayı altına ya da gümüşe endekslemek mümkündür. Zaten bu sistem daha önce uygulanmıştır. bu konuyu inceleyelim. mesela yeni para = 1 gram altın denilsin ve bu esasa göre para arzı artırılsın. Bu durumda para arzını altın miktarına göre belirleriz. Ancak gelişen bir ekonomide daha önceki bölümde Phillips Eğrisi bahsinde görüldüğü üzere sürekli üretim artışına ve tam istihdama ve hatta enflasyonist açık pahasına da olsa üretim artışını hedefleyebilir. Ekonominin sürekli büyümesi karşısında para miktarının da artması gerekir. Eldeki sabit ya da sınırlı altın miktarı ile bu nasıl olacaktır. Enflasyonist bir politika izlenirse eldeki mevcut altın miktarı yeterli ise zaten yeniden enflasyon gündeme gelecektir, aksihalde ise para kıtlığı yaşanarak ülkedeki deflasyonist bir durum görülebilir ki bu gelişmekte olan bir ülke için istenmeyen bir durumdur. Zaten kapasite sınırlarının zorlanması ve üretimin artması sonucu artan maliyetler de fiyat artışını beraberinde getirecektir. Optimal kapasitenin üstündeki üretimle fiyat artışı hızla tırmanacaktır. Bunun yanında yeni paranın değerlendirilmesiyle insanlar bu paraya güvenir ve bir anda altınlarını yeni paraya çevirmek isterlerse yani gömüleme yoluyla piyasadan çekilen altın yerine yeni paranın tedavül etmesi de bir şok yaratabilir. Zira ülkemizde oldukça yüksek boyutlarda bir gömüleme mevcuttur. Bunun paraya çevrilmesi durumunda para arzında önemli boyutlar söz konusu olabilecektir. Sistemde altın alımını mümkün kılar ve altın satışını kısıtlar ya da imkansız kılarırsanız bu takdirde de ellerindeki mevcut skotu kaybetmekten çekinebilir ve güven unsurunun doğduğu anda piyasaya sürerek şok yaratabilirler. Ya da bu spekülatif amaçla da yapılabilir. Para arzının % 100 altını değil de daha azının dikkate alınıp zamanla oynama yapılırsa para otoritelerince paritede istenildiği gibi bir oynama yapılarak para arzını artırmaları da söz konusu olacak ve sistemi aksatacaktır. Bu durumda yeniden enflasyonist baskı görülecektir.

Diğer bir uygulama ise yeni parayı SDR ya da ECU gibi bir paraya bağlamak olur. Ancak bu takdirde de değer hesaplamak oldukça güç olur. Kaldı ki bu paraların henüz piyasalarda kullanıldığını görmemekteyiz. Şayet kullanılırsa uygulamanı nasıl sonuçlanacağı da bilinmemektedir. Henüz tedavül etmeyen kullanım alanı son derece kısıtlı olan ve en önemlisi bir müdahale parası olmayan bir paraya endekslenmek ve birçok güçlükle uğraşmak akla pek yatkın

olmamaktadır. Bunun yerine en çok işlem yapan ülkelerin paralarında oluşacak bir sepeti dikkate almak ve buna göre işlem yapmak daha akıllıca olacaktır.

Yani parayı bir dövize bağlamak da olabilir. Muhtemelen bu döviz güçlü bir ekonominin müdahale parası olarak kullanılan parası olacaktır. Paranızı dolara endeksler ve bir yeni para eşittir bir dolar diyebilirsiniz. Ödemeler bilançosundaki açıkları da dikkate alarak para arzını buna göre oluşturabilirsiniz. Sıkça açık veren ülke para arzından kaçınarak frenlere basar ve ithalatı kısımlar. Buna mukabil ihracatı artıran önlemler alabilir. Ancak burada tek paranın dikkate alınması durumunda sanki ülke sadece o ülkeyle ticaret yapıyormuş gibi bir durum ortaya çıkar oysa siz birçok ülkeyle ticaret yaparsınız ve paranızdaki değer artışı ya da azalışını da serbest döviz kuru sisteminde o döviz kurları belirler. Diğer ülkelerde işlem hacmi artmasına karşın paranızı diğer bir ülkenin parasına bağlamanız ve para arzını bu duruma göre belirlemeniz yanlış bir uygulama olacaktır. Gerçi dolar müdahale parasıdır ancak yapacağınız ticarete her ülke kendi parası ile ödeme yapılmasını ister ve doların karşılaştığı sorunlar sizi de doğrudan etkileyecektir. Zira siz rezerv olarak dolar bulundurmaz zorundasınız. Demek ki paranızı tek bir dövize endekslemek demek o ülkenin risklerine de ülkenizi endekslemek demektir. Zira o ülkenin karşılaşılabilecek problemler karşısında mesela ani değer kaybında sizin rezervlerinizde de değer kaybı olacak ve rezervleriniz olmadık yere eriyecektir.

Riski azaltmak amacıyla yani diğer ülkelerin paralarındaki değer kaybında rezerv azalmalarını en aza indirmenin en güzel yolu sepete farklı para birimleri koymak olacaktır. Bunun için de en çok işlem yaptığınız ülkelerden bazılarını dikkate alırsınız ve bu ülke ekonomilerinin gelişmişlik durumu ve paralarının uluslararası platformlardaki yerini dikkate alarak daha güvenilir ve riski az olan bir sepete göre para arzınızı ayarlarsınız ve paranızı bu sepete endekslersiniz. Zaten bu sepet sizin paranızın yabancı paralar karşısındaki değerini de belirleyecektir. Yani işlem yaptığınız bir ülke ile yaptığınız ithalat ve ihracat oranına göre paranız değelenecektir. Bu sepete göre paranızın değerini belirler ve para arzınızı ayarlarsınız, hem açıklar kapanır hem de para arzındaki artış reel artışlara paralellik gösterecektir.

Yani parayı bu sepete endeksledik ve para arzını da buna göre ayarladık diyelim. Ancak bu takdirde döviz kuru oldukça yüksek bir seviyede oluşabilir. Bu ise ithalatı kısa ve üretimi büyük ölçüde ithalata bağlı olan bir ekonomi için üretimin kısılması ve ülke içinde fiyatların artması anlamına gelir. Buna insanların

yeni paraya güven duymamasından dolayı döviz talep edebilme ihtimalini ve dövizin daha yüksek bir fiyatla dengeye gelmesini de eklemek gerekir. Bu takdirde hem maliyete hem de talebe bağlı bir enflasyon yaşamak kuvvetle muhtemel olacaktır. Zira siz ihracatınız oranında para arzında artış gerçekleştiriyorsunuz. Bu durumda ödemeler dengesinde bir istikrar sağlanacaktır. Ancak yurt içi talep ne olacaktır? Bu talebin karşılanmaması durumunda deflasyonist bunalım karşısında ekonominin küçültülmesi, işlem hacminin sınırlandırılması mı söz konusu olacaktır. Gelişmekte olan bir ülke enflasyonu, deflasyona tercih etmesi daha akıllıca görünmektedir. Zira üretim artışı ve büyüme heffler arasındadır. Böyle bir durumda para otoritesine biraz esneklik sağlaması için yetki verilebilir ancak buna mukabil para otoritesi bunu alışkanlık haline getirirse yeni paranın bir anlamı kalmayacaktır. Merkez Bankasının özerkleştirilmesi bir diğer çözüm yoludur. Yani Merkez Bankası bu para arzını özerk bir kuruluş olarak siyasi baskılardan uzak olarak ülkedeki üretim hacmine paralel olarak gerçekleştirebilir. Bu durumda hükümetler mevcut kaynaklara göre hareket etmek zorunda kalacaklar, bunun faturası da işsizlik, işten çıkarma şeklinde gerçekleşecektir. Zaten gelişmekte olan ülkelerde işsizlik problemi vardır. Buna yenilerinin eklenmesi karşısında sosyal palamalar olabilir. Bu nasıl önlenecektir. Yeni iş imkanları için kredi mekanizmasını çalıştırmak etkin olabilecek midir? Hiç işi olmayan insanın zaten bir bilgi birikimi, girişimcilik vs.. müteşebbislik nitelikleri yoktur. Bu niteliklere haiz olup sermaye yetersizliğinden dolayı başkasına bağlı çalışan insan azdır. Niteliksiz ve müteşebbislik ruhu olmayan bu insanlardan iş urmalarını ve üretim yapmalarını beklemek yersizdir. Ancak bu niteliklere sahip olan insanlar kredi mekanizmasıyla iş sahibi yapılırsa bu takdirde işsiz rakamlarından bu insanların iki katını çıkarmak akıllıcadır. Zira her müteşebbis yanında çalışan birisini isteyecek yani yönetenle beraber yönetilen de olacaktır. Bu durumda para arzı üretimle beraber belirlenirken, kredi mekanizmasıyla üretim artışı ve işsizlik problemleri de çözülebilir. Para arzını hükümete bırakmak demek enflasyon, siyasi iradeye bağlı iş imkanı muhtemelen bir odada üç beş kişinin bulunduğu aşırı istihdam demek olacaktır. Bu sebeple para arzının yeni parayla beraber Merkez Bankasına verilerek üretime göre belirlenmesi, enflasyonla mücadelede en etkin yol olarak görünmektedir.

Deflasyonist baskıyı engellemek için üretimi ihraç mallarına kaydırarak öncelikle döviz girişi sağlayan malların üretimine öncelik verilmesi dış ticaretin buna göre yapılması hem deflasyonu engelleyecek hem de döviz geliri sağlayacaktır.

Dikkate alınması gereken bir diğer husus da döviz rezervlerinde sıcak para olayının dikkate alınması ve buna göre bir belirlemenin yapılmasıdır. Zira ülkemizde para kazanmak amacıyla yani faiz oranlarına bağlı olarak ülkenin karlı görünmesi sonucu para akışı, döviz girişi söz konusudur. Burada bu dövizlerle ihracata dayalı kazanılan dövizleri birbirinden ayırmak yararlı olacaktır. Zaten yeni para bu tedavüle çıkarsa amaçta enflasyonu düşürmekse spekülasyonlara zemin hazırlayan şartlar yerine üretime öncelik veren bir piyasa yapısı amaçlanacaktır. Yani faizlerdeki tırmanma içinde frenlere basılacak bunu sonucu ülkede risk oranı düşecek bununla beraber kolay para kazanmak amacıyla eskiden karlı olan bu ülke artık kârlı olmayacağından yabancı para yani sıcak para tarafından terk edilecektir. Ancak bu durum için belirli bir süre gerekebilir ve sıcak paranın ne kadar olduğunu saptamak zor olduğundan yapılan hesaplamalarda dikkate almak ve işin zaman boyutunu unutmamak gerekecektir.

SONUÇ

Ülkemizde ve gelişmekte olan ülkelerde enflasyon olgusu önemli bir problem olmaktadır. Enflasyonla mücadelenin nasıl olacağını herkes bilmekte ancak bunu uygulamak siyasi hükümetler için oldukça zor olmaktadır. İstihdam gerçekçi yollarla değil de seçim aracı olarak gerçekleştirilmekte ve bunun sonucu para arzı artmakta ve enflasyon sürekli artmaktadır. İnsanlar hızla yaşanan bu fiyat artışı karşısında bini, on bini, milyonu karıştırmakta ve baş döndürücü bu ortamda paradan kaçarak fiyat tırmanışını desteklemektedirler.

Yeni paranın tedavüle çıkması ve enflasyonun bu yolla engellenmesi gündeme gelmiştir. Ancak burada önemli olan para arzını gerçekçi yollarla belirlemek olduğundan yeni para sadece şekli bir değişiklikle tedavüle çıkarsa enflasyon psikolojik etkilerle belki düşecektir. Ancak uzun vadede çözüm olmayacaktır. Önemli olan yeni paranın reel akımlara paralel olarak arzının artmasıdır ki, bunu için de parayı kuvvetli paralara endekslemek ve arzını Özerk Merkez Bankasına bırakmak enflasyona çözüm olabilir ve deflasyonist bir açık kredi mekanizması üretime yönelik çalıştırılarak önlenbilir. İstikrarlı bir ortama yabancı sermayeyi çekmek daha kolay olacak bununla beraber insanlar güven ortamında üretime yönelerek spekülasyonlardan kaçınacak ve neyin ne olacağını bilerek üretim yapmayı tercih edeceklerdir.

Sonuç itibariyle önemli olan reel akım ve nominal akım arasında denge sağlamakla enflasyon önlenebilir. Bunu yaparken yeni para olgusunun yanında diğer etkenler de dikkate alınmalıdır. Yeni parayı endeksleyeceğimiz değer her ne olursa olsun üretim oranında para arzını engellememeli yani bir sınırlama olmamalı ve risk unsuru minimuma düşürülmelidir.

KAYNAKÇA

- Ali Özgüven : İktisat Bilimine Giriş, Filiz Kitabevi, İstanbul-1991.
- Arif ERSOY : İktisadi Teoriler ve Düşüncelerin Gelişme Tarihi, Üniversite Kitabevi, İzmir-1990.
- Şahabettin YİĞİTBAŐI : Mikro İktisat, Afyon Kocatepe Üni. Yay. No: 4, Afyon-1996.
- Sadık ACAR : İktisada Giriş, D.E.Ü, Hukuk Fak. Yay. Ankara-1989.
- İlker PARASIZ : Para Banka ve Finansal Piyasalar. Ezgi Kitabevi, Bursa-1997.
- Feridun ERĐİN : Para Politikası, Elektronik Ofset, İstanbul-1979.

